

ОТРАЖЕНИЕ НА КРИЗАТА, В РЕЗУЛТАТ НА COVID-19 ВЪРХУ ГЛОБАЛНАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ

Мария Марикина¹
e-mail: mmarikina@unwe.bg

Резюме

Обект на изследване в тази статия е световното стопанство след началото на пандемията от COVID-19. Сегашната ситуация се характеризира със сериозна икономическа криза и с несигурност пред бъдещото икономическо развитие. Въпросът, който представлява интерес от научна гл.т. е как се отразява пандемията от COVID-19 върху конкурентоспособността на стопанствата? Това е и предмета на изследване. Тезата, която се поставя е, че по отношение на конкурентоспособността малките икономики успяват по-добре да се справят с предизвикателствата на кризата, наложена от COVID-19. Целта е да се достигне до анализ на тази проблематика за световното стопанство и за България и да се направят конкретни препоръки за страната ни.

Ключови думи: криза, икономическа криза, конкурентоспособност, COVID-19

JEL: F01, F6, O4, P50

Увод

Понастоящем световното стопанство е в икономическа криза, чиято дълбочина е голяма, а продължителността е неясна. Въпреки, че имаше индикации за забавяне на световния икономически растеж и, че донякъде това бе очаквано, сегашната криза стана резултат през март 2020 г., когато светът бе обхванат от COVID-19 пандемия. Там, където до този момент в световното стопанство съществуваха въобще признаци на възстановяване и растеж на икономиките, след кризата от 2008 – 2009 г. „изчезнаха“, а драстичните промени наложиха радикално преразглеждане на анализите и съответно прогнозите за развитието на световното стопанство. Така обекта на изследване в тази статия е световното стопанство след началото на пандемията от COVID-19. Предвид, че сегашната ситуация се характеризира със сериозна икономическа криза и с несигурност пред бъдещото икономическо развитие, въпросът, който представлява интерес от научна гл.т. е как се отразява пандемията от COVID-19 върху конкурентоспособността на стопанствата? Това е и предмета на изследване.

---

¹ Доцент, доктор, катедра „Икономика“, Общикономически факултет, УНСС

Основно изложение

Според МВФ световната икономика попадна в най-големия спад в съвременното си развитие, по-сериозен дори и от кризата през 30-те години на миналия век, като само кумулативната загуба на глобален БВП в резултат на т. нар. „Голяма самоизолация“ може да достигне 9 трилиона щатски долара. За периода от месец март до септември 2020 г. се предложиха различни сценарии – базов и по-песимистични за развитие на епидемията и съответно отражението ѝ върху световното стопанство. В базовия сценарий, се разгледа вариант, при който епидемията намалява през втората половина на 2020 г., карантинните и възпиращите мерки са отслабени на фона на подкрепящите икономически политики и световната икономика се свива през текущата година с 3%. През 2021 г. икономическият растеж бързо започва да се възстановява и достига 5,8%, като по този начин ще достигне практически предкризисно ниво (IMF, 2020). Междувременно този сценарий, както виждаме е изпълнен с изключителна несигурност и най-вероятно ще се оправдае по-песимистичен вариант. Епидемията през октомври 2020 г. в света отново се засили и се наблюдава „втората ѝ вълна“ с произтичащите от това нови икономически загуби и задълбочаваща се криза. Следва да се отбележи, че настоящата криза се различава от всички останали преди това в стопански и исторически аспект по няколко причини.

Първо, в мащаба. Спадът в производството, причинен от извънредна ситуация в здравния сектор и необходимостта от ограничаването му, води до загуби, които са по-големи от световната финансова криза от 2008 – 2009 г.

Второ, подобно на състоянията по време на война или политическа криза в стопанствата, има много голяма несигурност относно продължителността и силата на шока.

Трето, при съществуващите условия икономическата политика играе съвсем различна роля. При класическите кризи икономическата политика обикновено се опитва да поддържа стопанската активност чрез стимулиране на съвкупното търсене (Пиримова, 2014). А тази криза се дължи до голяма степен на предприетите мерки за ограничаване на вируса. Това прави стимулирането на икономическата активност по-трудно, а в случаите на най-засегнатите сектори – дори нежелано.

Съществува и голяма несигурност относно перспективите за глобален растеж. Това зависи от фактори, които са в сложна взаимозависимост и са трудни за предвиждане, включително как ще се разпространят пандемията, интензивността и ефективността на мерките за нейното ограничаване, мащаба на кризата с доставките, последиците от затягането на условията на финансовите пазари, промените в структурата на разходите, промени в поведението на стопанските агенти (например желанието на гражданите да

избягват да посещават търговски центрове и обществения транспорт), промени в доверието в икономиката и нестабилността на цените на суровините и т.н. Много страни са изправени пред многостранна криза, включително здравен шок, вътрешни икономически трудности, рязък спад на външното търсене, обръщане на капиталовите потоци и спад на цените на суровините.

Очевидно е, че при настоящата ситуация, в която има сериозна икономическа криза и в същото време несигурност пред бъдещото икономическо развитие след COVID-19, е ясно това, че всички стопанства са засегнати в някаква степен. Въпросът е как се отразява пандемията от COVID-19 върху тяхната конкурентоспособност? Тезата, която се поставя е, че по отношение на конкурентоспособността малките икономики успяват по-добре да се справят с предизвикателствата на кризата, наложена от COVID-19. Целта е да се достигне до анализ на тази проблематика за световното стопанство и за България и да се направят конкретни препоръки за страната ни.

Повечето анализи и прогнози са върху макроикономиките, представени чрез основни макроикономически измерители и индикатори на националната активност. А както е известно конкурентоспособността е комплексна икономическа категория, тя е „съчетание на институции, политики и фактори, които определят равнището на продуктивност на страната“ (Schwab, 2013) и в това ѝ качество се разглежда като способност да се поддържат високи равнища на производителност на труда и капитала, а чрез системните иновации да се постига устойчив икономически растеж, съчетан с нарастване на реалните доходи на населението, „измерител на успех в резултат на противоречивия процес на глобализация“ (Николова, 2019).

Интерес представлява как страните в световното стопанство са се справили или не в „първата вълна“ на COVID-19, за да поддържат конкурентоспособността си. Трябва да се направи бележката, че все още не разполагаме с достатъчно дълъг и подробен времеви ред за наблюдение на данни и за COVID-19 – икономиките и съответно за глобалната конкурентоспособност, след разгръщането на пандемията. В този смисъл ще бъде направена оценка за периода от началото на годината до месец септември 2020 г.

Разглеждат се основно публикуваните годишни данни от доклада на IMD за глобалната конкурентоспособност, който ще служи за оценяване на конкурентоспособността в „първата вълна“ на COVID-19. В условията на глобална пандемия, застрашени здравни системи и икономически трудности за стопанствата може да се отбележат различните им възможности за преодоляване и съответно формиране на конкурентоспособност. Първото впечатление, което се създава от Световната класация за конкурентоспособност на IMD е силата на малките икономики. Тези данни, които бяха публикувани към месец септември, откриват и широко поле за дискусии относно промените в йерархията на национално, регионално и глобално ниво.

Представителната класация, която се публикува за 32-ра година, „отключва“ множество данни за представянето на 63 стопанства по целия свят. Формирана е, благодарение на методология, в която се включват 340 критерии, основани на „твърди“ – статистически данни и „меки“ – резултат на проучвания в стопанствата по света. За 2020 г. бяха добавени нови критерии, отразяващи важността на постигането на целите на ООН за устойчиво развитие. Критериите дават представа къде стои икономиката по отношение на различни устойчиви цели, които трябва да бъдат изпълнени след 10 години, като образование и околна среда, включване и овластяване, стареене и здраве (таблица 1).

Таблица 1: Рейтинг на глобалната конкурентоспособност 2020 г. (едногодишна промяна)

2020	Държава	2019	Промяна
1	2	3	4
1	Singapore	1	0 —
2	Denmark	8	6 ↑
3	Switzerland	4	1 ↑
4	Netherlands	6	2 ↑
5	Hong Kong	2	3 ↓
6	Sweden	9	3 ↑
7	Norway	11	4 ↑
8	Canada	13	5 ↑
9	UAE	5	4 ↓
10	USA	3	7 ↓
11	Taiwan	16	5 ↑
12	Ireland	7	5 ↓
13	Finland	15	2 ↑
14	Qatar	10	4 ↓
15	Luxembourg	12	3 ↓
16	Austria	19	3 ↑
17	Germany	17	0 —

Продължение

1	2	3	4
18	Australia	18	0 —
19	UK	23	4 ↑
20	China	14	6 ↓
21	Iceland	20	1 ↓
22	New Zealand	21	1 ↓
23	Korea Rep.	28	5 ↑
24	Saudi Arabia	26	2 ↑
25	Belgium	27	2 ↑
26	Israel	24	2 ↓
27	Malaysia	22	5 ↓
28	Estonia	35	7 ↑
29	Thailand	25	4 ↓
30	Cyprus	41	11 ↑
31	Lithuania	29	2 ↓
32	France	31	1 ↓
33	Czech Republic	33	0 —
34	Japan	30	-4 ↓
35	Slovenia	37	2 ↑
36	Spain	36	0 —
37	Portugal	39	2 ↑
38	Chile	42	4 ↑
39	Poland	38	1 ↓
40	Indonesia	32	8 ↓
41	Latvia	40	1 ↓
42	Kazakhstan	34	8 ↓

Продължение

1	2	3	4
43	India	43	0 —
44	Italy	44	0 —
45	Philippines	46	1 ↑
46	Turkey	51	5 ↑
47	Hungary	47	0 —
48	Bulgaria	48	0 —
49	Greece	58	9 ↑
50	Russia	45	5 ↓
51	Romania	49	2 ↓
52	Peru	55	3 ↑
53	Mexico	50	3 ↓
54	Colombia	52	2 ↓
55	Ukraine	54	1 ↓
56	Brazil	59	3 ↑
57	Slovak Republic	53	4 ↓
58	Jordan	57	1 ↓
59	South Africa	56	3 ↓
60	Croatia	60	0 —
61	Mongolia	62	1 ↑
62	Argentina	61	1 ↓
63	Venezuela	63	0 ↑

Източник: The IMD World Competitiveness Ranking (2020).

В класацията за глобалната конкурентоспособност Сингапур е номер едно за втора поредна година. От второ до пето място последователно се подреждат: Дания, Швейцария, Холандия и Хонконг.

Рецептите за успех на трите най-добре класирани стопанства са различни. Факторите, които стоят зад успеха на Сингапур, са силните иконо-

мически показатели, които произтичат от стабилни международни мерки за търговия и инвестиции, заетост и пазар на труда в условия на COVID-19 пандемия.

Стабилните резултати както в образователната система, така и в технологичната инфраструктура – телекомуникациите, скоростта на интернет връзката и износа на високотехнологични продукти също играят ключова роля.

Второто място – Дания е осигурено с възможността да се кредитира силна икономика, с пазара на труд и здравната и образователната системи. Освен това страната се представя много добре по отношение на международните инвестиции и производителност и оглавява Европа по ефективност на бизнеса.

Швейцария постепенно се изкачва към челните позиции, от 5-то през 4-то и до 3-то за 2020 г. Силната международна търговия подхранва отличните ѝ икономически показатели, а научната ѝ инфраструктура, здравните и образователните системи показват стабилни показатели в средата на COVID-19 пандемия.

Броят на малките икономики – дефинирани като такива чрез БВП (ППС) в първите десет на класацията е силно изразен. Всъщност, важен компонент на изследването на конкурентоспособността е да се приведат в съответствие използваните критерии и с важните предизвикателства и опасения за бъдещото пост-COVID-19 състояние на световната икономика.

Неуспехи за някои стопанства.

За втора поредна година САЩ не успяха да се върнат напред в класацията, след като бяха свалени от първото място през миналата година от Сингапур до 3-то, а тази година слязоха на 10-то място. Търговските войни нанесоха щети както на Китай, така и на стопанството на САЩ, като и за двете страни положителните траектории на растеж се „обърнаха“. Китай тази година падна на 20 позиция от 14-та миналата година. В същото време Хонконг слезе на 5-то място, като това е далеч от второто, на което беше през миналата година. Влошаването на конкурентоспособността може да се отдаде на спад в икономическите резултати, социалните проблеми, както и на разтърсването на китайската икономика като първата страна, засегната от COVID-19. ОАЕ също падат от 5-то на 9-то, като причините могат да се търсят в Близкият изток и борбата на региона в петролната криза.

„Разбъркването“ в посока нагоре е за икономики като Канада и Норвегия. Норвегия влиза тази година в най-добрите десет, със 7-мо място, след като миналата година беше на 11-то. Това отчасти се дължи на по-широкия модел, възприет в региона: всички скандинавски икономики отбелязват забележително подобрене в ефективността на бизнеса. Всъщност всички те влизат в първите десет на класацията с тази мярка.

Великобритания се изкачи от 23-то до 19-то, докато Франция сега на 32-ро леко загуби положението си за 2019 г. от 31-во. Една от интерпретациите за Великобритания е, че Brexit може да е създал настроения на благоприятна за бизнеса среда. Великобритания се класира на 20 място по мярка за ефективност на бизнеса в сравнение с 31-та най-ниска отчетена позиция в годините.

Канада се изкачи на 8-о място от 13-то, като тя води от всички Северноамерикански икономики. Този ръст е съсредоточен около подобренията в мерките, свързани с пазара на труда и отвореността на стопанството.

В Латинска Америка, Чили (38-мо място) остава най-високо класираната държава в региона, а Венецуела най-ниско. Като причина за това класиране най-вероятно може да се посочи недоверието към институциите, които се отличават с отразяване на минимални промени, включително и в среда на COVID-19 пандемия.

България запазва класирането си от последните две години и отново е на 48-мо място през 2020 г., от всички 63 държави, включени в изследването на IMD. Това класиране е подобрение от седем позиции спрямо 2015 г., но влошаване в сравнение с 2009 г.

Представено по-подробно по фактори, най-добре страната ни е позиционирана по отношение на икономическото си представяне, след което следва ефективността на правителството, по-слабо е класирането за инфраструктура и най-слабо в бизнес ефективността (таблица 2).

Таблица 2: Конкуентоспособност на България – класиране

Общо класиране	Икономическо представяне	Ефективност на правителството	Бизнес ефективност	Инфраструктура	фактор
50 49 48 48 48	40 37 28 47 34	33 39 37 42 39	54 56 57 54 53	47 47 51 50 50	позиция
2016 17 18 19 20	2016 17 18 19 20	2016 17 18 19 20	2016 17 18 19 20	2016 17 18 19 20	година

Източник: Авторови изчисления по данни за глобалната конкурентоспособност на Международен институт за развитие на мениджмънта, Швейцария, за 2016 – 2020 г.

В доклада на IMD се посочва, че причините за това класиране на България се разкриват във факта, че „Дългосрочните фактори, които определят конкурентоспособността на българската икономика, остават недоразвити. Без съществена промяна в политиките на българските правителствени и бизнес лидери, като вероятността за пробив в близките години остава малка“. Освен това се прави допълнение, че България продължава да разчита на ограничена база от фактори за конкурентоспособност, основно ниски цени

и данъци. Като основни причини се посочват условията на пазара на труда, неудовлетворителни управленски практики, липсата на подходяща структура за качествено образование, което води до ниска производителност в бизнеса.

Основни предизвикателства и в същото време възможности за подобряване на конкурентоспособността на България за настоящата година могат да се посочат в следните направления (IMD, 2020):

- Все още ниското ниво на дигитализация на стопанството и проблеми в публичното управление, засилени от Covid-19 кризата;
- Липсата на значим напредък в реформирането на съдебната ситема и в контрола над корупцията;
- Ниската степен на структурна конвергенция към страните от Еврозоната;
- Бавни реформи в енергийния сектор и енергийна зависимост от Русия.

Артуро Брис, директор на Световния център за конкурентоспособност на IMD, отбелязва: „Ползата от малките икономики в настоящата криза идва от способността им да се борят с пандемия и от тяхната икономическа конкурентоспособност. Те отчасти могат да бъдат подхранвани от факта, че е лесно да се намери социален консенсус“ (IMD, 2020, р. 3). И ако така се гледа на малките икономики по света, които са лидери в рейтинга, то за България фактите както бе посочено са по-различни. Ако се обобща, България остава сред най-неконкурентоспособните в Европа, а дългосрочните фактори, които определят конкурентоспособността, остават недоразвити. Варианти за подобряване, направени в резултат на проучване на бизнес лидерите могат да бъдат посочени в запазването на привлекателните фактори и наличието на квалифицирана работна ръка, ценовата конкурентоспособност и динамичната икономика, тласкана от конкурентен данъчен режим и нови бизнес възможности. Съответно, преодоляване на най-малко привлекателните фактори като нивото на компетенция на правителството, надеждността на инфраструктурата и ниското ниво на научноизследователска и развойна дейност.

В заключение следва да се отбележи, че настоящата криза зависи от степента, силата и продължителността на коронавирусната епидемия в различни страни и региони по света. Някои от икономиките се справят сравнително добре, други не толкова. Малките икономики в настоящата криза разгръщат способност да се борят с пандемията и да поддържат конкурентоспособността си. Това, също така зависи и от мащаба и вида на подкрепата, която държавите и правителствата предоставят на своите икономики и възможностите на бизнеса за развитие. Ако икономическата политика на държавите и световната общност ефективно отговори на предизвикател-

ствата, а бизнеса съумее да се настрои към трудната среда, възстановяването на конкурентоспособността може да се върне към нормалния си ход.

Използвана литература

- Николова, И. (2019). Факторна обусловеност на конкурентоспособността на хотелския продукт, Авангард Прима, София. (Nikolova, I., 2019, Faktorna obuslovenost na konkurentosposobnostta na khotelskiya produkt, Avangard Prima, Sofia).
- Пиримова В. (2014). Цикличност в икономиката: форми, източници, механизми“, Издателски комплекс УНСС, София, с.10-22. (Pirimova V., 2014, Tsiklichnost v ikonomikata: formi, iztochnitsi, mehanizmi, Izdatelski kompleks UNSS, Sofia, s.10-22).
- Institute for Management Development. (2020). World Competitiveness Yearbook – 2020.
- International Monetary Fund. (2020). World Economic Outlook. The Great Lockdown, available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020> (accessed 03.08.2020)
- Schwab, K. (2013). Global Competitiveness report 2012 – 2013, World Economic Forum.

***

IMPACT OF THE CRISIS AS A RESULT OF COVID-19 ON THE GLOBAL COMPETITIVENESS

Assoc. Prof. Maria Marikina, PhD
Department of Economics
University of National and World Economy
e-mail: mmarikina@unwe.bg

Abstract

The object of this article is the world economy after the onset of the COVID-19 pandemic. The current situation is characterized by a serious economic crisis and uncertainty about future economic development. The question of scientific interest is how does the COVID-19 pandemic affect the competitiveness of the economies? This is the subject of research. The thesis is that in terms of competitiveness, small economies are better able to cope with the challenges of the crisis imposed by COVID-19. The aim is

to reach an analysis of this issue for the world economy and for Bulgaria, and to make specific recommendations for our country.

Key words: crisis, economic crisis, competitiveness, COVID-19

JEL: F01, F6, O4, P50